«Татар телене? а?латмалы с?злеге»д? тел с?зене? ике м?гън?д? й?р?е турында ?йтел?. Беренчесе – «Умырткалыларда авыз куышлыгында т?м тату һ?м азык ч?йн?рг? ярд?м ит? ?чен, кешел?рг? с?йл?? ?чен д? хезм?т ит? торган орган». ? икенче м?гън?се: «??мгыятт? кешег? ?зара а?лашу, аралашу ?чен хезм?т ит?, фикерл?? н?ти??сен б?ркетеп бара торган һ?м, гад?тт?, һ?р халыкта ?зг?, ?зенч? булган с?зл?р һ?м грамматик чаралар системасы".

Ана теле - й?р?к теле, рухи тамыр дип ?йт?без. Ана с?те бел?н керг?н тел булганга, аны ана теле, туган тел дип й?рт?л?р. Безне? илд? бер й?з утыздан артык тел бар.

Инглиз теле б?тенд?нья халыклары ?чен аралашу чарасы булса, рус теле туган илебез халыклары бел?н аралашу чарасы буларак хезм?т ит?. Бернич? тел бел? алдынгы ф?н, техника казанышларын ?зл?штер?не ?и?ел?йт?, ч?нки тел – белем һ?м м?д?ният коралы. ??р милл?т кешесе ?чен и? бай, и? матур, и? кадерле тел – ?зене? туган теле.

Татар диг?н этноним бер ген? м?гън?д? й?рми ик?н. Мо?а д?лилл?р т?рле ф?нни хезм?тл?рд? к?рен?. Тел белеме ?лк?сенд? зур ?леш кертк?н Флера апа Баязитова, Мирфатыйх З?киевич З?киев т? татар диг?н этноним халыкны т?г?л атау ?чен т?рле аергычлар кулланыла дип язалар: Идел татарлары, Себер татарлары, Литва (Польша, Белоруссия) татарлары, Добруджа татарлары. Идел татарлары эченд? этнографик т?ркемн?рне аерып атарга кир?к булганда, миш?р – татарлар, кер?шен татарлары, ?стерхан татарлары кебек аергычлы тезм?л?р д? еш телг? кер?. Миш?р диалекты т?б?нд?ге с?йл?шл?рд?н тора: Сергач с?йл?ше (Т?б?н Ш???р ?лк?се), Чистай с?йл?ше (Татарстан республикасы), Ч?пр?ле с?йл?ше (Татарстан, Чувашстан республикалары), М?л?к?с с?йл?ше (Ульян ?лк?се), Темник с?йл?ше (Мордва Республикасыны? к?ньяк - к?нбатышы, Темников яклары), Л?мбер? с?йл?ше (Мордва Республикасыны? к?ньяк – к?нчыгышы), Кузнецк с?йл?ше (Пенза, Саратов, Волгоград ?лк?л?ре), Мордва – Каратай с?йл?ше (Татарстан республикасы), Байкыбаш с?йл?ше (Башкортстан республикасы), Шарлык с?йл?ше (Оренбург ?лк?се), Ст?рлетамак с?йл?ше (Башкортстан республикасы).

Мин язучы, тарих ф?нн?ре кандидаты Ф??зия ханым Б?йр?мованы? "Миш?р иле» диг?н китабындагы Мордовия авылларына с?ф?рд?н со? ясаган кыскача н?ти??сене? кайберл?ре бел?н таныштырырга булдым:

- Ф?нд? "т?м?н татарлары" дип й?р-телг?н миш?рл?р – алар бу якларда т?п халык, аларны? тамырлары бик борынгы заманнарга – бортас, х?з?р, кыпчак, болгар чорларына

барып тоташа, миш?рл?р – шуларны? д?вамчылары, алар б?ген татар атамасын зур горурлык бел?н й?рт?л?р;
- Миш?рл?рне? заманында ?з м?ст?-кыйль д??л?тл?ре булган, алар х?з?р, болгар, Алтын Урда д??л?те составларына ?з б?йсезлекл?ре ?чен сугышта ?и?елг?нн?н со?гына керг?нн?р;
- Миш?рл?р – н?селд?н килг?н хакимдарлар, ягъни, генетик яктан лидерлар, алар арасыннан милли юлбашчылар, к?чле гаск?рил?р, зур байлар чыккан, бу традициял?р б?ген д? д?вам ит?;
– Миш?р тарихы алга таба да аерым ?йр?н?не сорый, моны татарны б?лг?л?? дип карарга ярамый, киресенч?, татар тарихын тагы да баету, данлау ??м зурлау дип кабул ит?рг? кир?к, ч?нки миш?рл?р беркайчан да татарлыктан баш тартмыйлар, милл?тебезне? башында торалар.
Мордовияд? яш??че татарларны? тел ?зенч?лекл?рен? берникад?р игътибар итеп алыйк. Фонетик ?зенч?лекк? [й] урынына с?з башында [?] куллану (юл?р – ??л?р, егет – ?егет, ейыла - ?ыела) дип с?йл?ш?, (с?йл?? – с?л??), [к] ??м [х] авазларын бутау (хатын – катын). Авазларны спорадик буташтыру к?ренешл?ре очрый: [ф] ??м [п] авазларын буташтыру: япрак (яфрак); х ??м к авазларын буташтыру: якшы (яхшы), вахыт (вакыт). О-у-ы сузыкларыны? т??г?ллеге д? фонетик ?зенч?лекк? кер?: су? (со?), улан (олан), мынча (мунча).Тагы к? (к?й), ?р? (?йр?), кев?нт? (к?янт?), тем? (т?йм?) ??м башкалар. Грамматик ?зенч?лекл?рг? –ыйк/ –ик урынына –аек/ –?ек кушымчаларын ки? куллану (барыйк – бараек, килик, кил?ек) к?ренеше бар.
К?нбатыш диалектны? кайбер лингвистик ?зенч?лекл?рен? й-л?штер? (Йамали, йа?ы), [а] авазыны? ачык итеп ?йтел?е: бала, ирен-ирен [о], [?], [у], [?] иренл?штерм??: кен, беген, тен, кыяш. С?л?? (с?йл??), ? (?й), барям (б?йр?м) ??м афу (гафу) дип ?йт?л?р ки? таралган. Темник якларында – сорана-сорала, йыя - ?ыя, ер - ?ир дил?р.
Тагы бер ?зенч?лек турында ?йтерг? кир?к. Ул – с?зне икенче м?гън?д? куллану. М?с?л?н, оек диг?н с?з Ельник районы татарларында валенки диг?нне а?лата. ? саф ?д?би теленд? оек-чулки, ? оекбаш - носки. Б?р??ге-ералма, ?т?ч - кучат диг?н вариантлар да яш?п кил?. Шундый к?п кен? кызыклы вариантлар бар. ?ле бу байлыкны ?йр?н?се д? ?йр?н?се бар. Татар теле – асыл, матур м?гън?ле, бай тел. Кыскасы, Мордовия т?б?генд? яш??че миш?рл?р дип аталган халык нигезд? татар халкыны? аерылгысыз бер этник т?ркеме ??м теле. ?д?би тел формалашуда катнашкан бай, матур мирас.

Наил? Насырова